

ΝΕΡΟ

28 Σεπτεμβρίου 2019

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ ΝΑ ΡΕΕΙ: ΕΝΑ ΑΝΟΙΓΜΑ

Ο κόσμος είναι πιο ζεστός από ποτέ και θερμαίνεται γρηγορότερα από ποτέ. Ο κόσμος είναι πιο βρώμικος από ποτέ και ρυπαίνεται γρηγορότερα από ποτέ. Προσπαθούμε για άπειρη ανάπτυξη με περιορισμένους πόρους. Προσπαθούμε για άπειρη ρύπανση με περιορισμένες δεξαμενές απορρόφησης. Περάσαμε τα όρια, πάμε προς την εξαφάνιση.

«Η έβδομη ήπειρος είναι μέσα μας, στο αίμα μας, στον εγκέφαλό μας. Μέσα από ένα σπασμένο και άδικο σύστημα προσπαθούμε να αλλάξουμε και το ίδιο αυτό το σύστημα. Και αποφασιστικά δεν ξέρουμε τι να κάνουμε.»

Η εναρκτήρια ομιλία ακούγεται σαν εξομολόγηση: δεν ξέρουμε. Δεν ξέρουμε τι να κάνουμε αλλά δεχόμαστε την ίδια την άγνοια ως σημείο εκκίνησης. Δεν ξέρουμε αν θα εξαφανιστεί η ανθρωπότητα – αλλά είμαστε σίγουροι ότι θα εξαφανιστούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των ζώων, τα δικαιώματα της φύσης. Το άνοιγμα λέει: αυτός ο αγώνας είναι αγώνας με τον ίδιο μας τον εαυτό· είναι εύκολο να ψάχνουμε τον εχθρό απ' έξω, αλλά εμείς είμαστε αυτός ο εχθρός.

Η πρώτη δημόσια συνάντηση του προγράμματος Sindirim είναι για το νερό, για το δικαίωμα του νερού να ρέει. Οι σκέψεις που μαζεύτηκαν επί τρία χρόνια στις κλειστές συναντήσεις του Solunum μεταφέρονται τώρα στον δημόσιο χώρο – μέσα στο πλαίσιο της μπιενάλε αλλά ξεχειλίζοντας πέρα από αυτήν. Σε μορφή μαραθώνιου: ερευνητές, ακτιβιστές, καλλιτέχνες, μουσικοί θα ανέβουν διαδοχικά στη σκηνή, κάθε παρουσίαση θα κρατήσει περίπου είκοσι λεπτά, με αλλαγές σκηνής ανάμεσα.

Ο ΦΑΥΛΟΣ ΚΥΚΛΟΣ: Η ΑΝΑΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ ΜΕ ΤΟ ΝΕΡΟ

Η πρώτη παρουσίαση αφηγείται την ιστορία του νερού της Κωνσταντινούπολης – και αυτή η ιστορία είναι ένας φαύλος κύκλος. Ο φυσικός κύκλος του νερού είναι απλός: εξάτμιση από τις επιφάνειες, σύννεφο, βροχοπτώση, συνάντηση με το χώμα. Αλλά πού είναι το χώμα στην Κωνσταντινούπολη; Παντού μπετόν και ασφαλτός. Η βροχή δεν αγγίζει το χώμα, δεν διεισδύει, ο κύκλος διακόπτεται. Γιατί παντού μπετόν; Γιατί υπάρχει μετανάστευση. Γιατί υπάρχει μετανάστευση; Γιατί η επένδυση είναι εδώ. Γιατί η επένδυση είναι εδώ; Γιατί είναι κερδοφόρα. Όσο τρέχει νερό από τη βρύση, ο άνθρωπος θα συνεχίσει να τρέχει.

Ο ερευνητής απαριθμεί τα νούμερα και κάθε νούμερο είναι πληγή: πληθυσμός πάνω από 15 εκατομμύρια, ημερήσια κατανάλωση νερού 2,73 εκατομμύρια κυβικά μέτρα – αυτό είναι γιγαντιαίο υδάτινο τέρας. Απώλεια δικτύου εικοσιτρείς τοις εκατό – από κάθε τέσσερα ποτήρια νερό, το ένα, αφού βγει από το φράγμα, δεν φτάνει στα σπίτια και χάνεται μέσα από σχισμές και ρωγμές στο έδαφος. Πάνω από εκατόν εβδομήντα ρέματα είναι εγκλωβισμένα μέσα σε τσιμεντένια κανάλια. Οι ετήσιες βροχοπτώσεις είναι πάνω από τον μέσο όρο της Τουρκίας – δεν είναι πόλη φτωχή σε νερό, είναι πόλη φτωχή σε διαχείριση νερού. Η λίμνη Terkos τροφοδοτεί την Κωνσταντινούπολη από τη δεκαετία του 1880, αλλά τώρα κινδυνεύει από αλάτωση. Ως λύση, μεταφέρεται νερό από εκατόν ογδόντα χιλιόμετρα μακριά, από το Büyüç Melen – έργο για να σβήσει τη δίψα μιας μεγαλούπολης με το νερό άλλης γεωγραφίας.

«Η πόλη απλώνεται σε κάθε σημείο όπου υπάρχει νερό. Στεγνώνει το νερό όπου απλώνει το χέρι της. Μετά απλώνεται πιο μακριά.»

Η SKAMANGANA ΣΙΩΠΗΣΕ: Η ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΜΝΗΜΗ ΤΟΥ ΕΥΞΕΙΝΟΥ ΠΟΝΤΟΥ

Η δεύτερη φωνή έρχεται από τον Εύξεινο Πόντο και η αφήγηση ξεκινά με ένα αντικείμενο: skamangana. Ένας μηχανισμός τεσσάρων χιλιάδων χρόνων – που λειτουργεί χρησιμοποιώντας τα μικρά ρυάκια που κατεβαίνουν από τις κοιλάδες, εκδιώκοντας τα άγρια ζώα από τα χωράφια με τον ήχο κουδουνιού. Οι πρόγονοί μας δεν σκέφτηκαν καν να σκοτώσουν τα ζώα· συνδυάζοντας το νερό, την καστανιά και το μυαλό, βρήκαν μια λύση.

Αλλά οι skamangana σταμάτησαν. Γιατί τα ρυάκια που τις τροφοδοτούσαν δεν υπάρχουν πια. Από τους μικρούς κλάδους που κατέβαιναν από τις κοιλάδες δεν έμειναν ούτε υπολείμματα ούτε ίχνη. Όπως το νερό κυκλοφορεί στο χώμα, έτσι το αίμα κυκλοφορεί στο ανθρώπινο σώμα – όταν κόψεις το νερό από πάνω, κόβεις τη φλέβα ολόκληρης της ζωής που έρρεε κατά μήκος εκείνης της κοιλάδας. Η ακτιβίστρια αφηγείται αυτή την ιστορία με τη λέξη «ήρθαν» – λίγες εταιρείες ήρθαν με ακόρταστη ματιά, υποκρισία, φέματα ενέργειας. Ανατίναξαν βουνά με δυναμίτη, γέμισαν τις παραλίες με πέτρες, έδεσαν τα ρέματα με αλυσίδες. Τα υδροηλεκτρικά – ΗΕΣ – έκλεισαν το νερό των ρεμάτων σε σωλήνες. Με το φέμα «λίγο πιο κάτω το επιστρέφουμε». Άρχισαν να εξαφανίζονται οι κοκκινοστιγμένες πέστροφες· μαζί με το στέγνωμα του νερού, στεγνώνει και ο πολιτισμός.

Η αφήγηση μετατρέπεται σε παραμύθι: Çinka, στα Λαζικά νεράιδα του νερού. Η κόρη του Σουλτάνου των Νεράιδων μια μέρα, χτενίζοντας τα μαλλιά της, έπεσε το κεφάλι της, ο αέρας το κύλησε, ένα αγκάθι βατομουριάς το έπιασε, και η Çinka ευλόγησε το αγκάθι λέγοντας «να μην τελειώσει ποτέ η γενιά σου». Το παραμύθι κόβεται στη μέση: «Όλα μισά. Το ρέμα μισό, η ταινία μισή». Όπως οι skamangana, έτσι και το παραμύθι μαζί με το νερό δεν μπορεί πια να ρέει.

«Μακάρι η Çinka να είχε ευλογήσει ολόκληρο τον Εύξεινο Πόντο. Να μη μεγαλώσουν οι ρίζες σας ποτέ, για να μην έρθει κανείς.»

ΤΟΞΙΚΗ ΑΓΑΠΗ: ΑΠΟ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΒΔΟΜΗ ΗΠΕΙΡΟ

Η τρίτη φωνή είναι επιστημονική αλλά η γλώσσα ποιητική – θαλάσσιος επιστήμονας που διδάσκει αυτό το θέμα στο πανεπιστήμιο, πηγαίνει πάντα στα μαθήματα με ένα μικρό δοχείο δείγματος. Αφηγείται την ιστορία των μικροπλαστικών: στην παραγωγή πλαστικού χρησιμοποιούνται πάνω από εννιακόσιες χημικές ουσίες, εκατόν σαράντα οκτώ είναι θανατηφόρες. Αν τα χαλιά μας δεν καίγονται, αν οι σακούλες μας είναι ανθεκτικές, αν τα μπουκάλια PET είναι εύκαμπτα, η αιτία είναι αυτές οι χημικές. «Έχουμε τοξική σχέση αγάπης με το πλαστικό» λέει. «Η είσαι δικός μου ή είσαι του μαύρου χώματος – έτσι μας μιλάει το πλαστικό».

Η Μεσόγειος είναι σούπα μικροπλαστικών. Η Ανατολική Μεσόγειος – ακριβώς αυτά τα νερά εδώ – είναι μία από τις πιο κόκκινες ζώνες στον παγκόσμιο χάρτη. Στον κόλπο του İskenderun, στο Mersin κάθε μέρα τριάντα ένα κιλά πλαστικού ξεβράζονται στις παραλίες, εκατό φορές περισσότερα θάβονται στον βυθό της θάλασσας. Σε ένα μικρό δοχείο διακοσίων χιλιοστόλιτρων, πέντε δισεκατομμύρια κομμάτια μικροπλαστικών. Πέντε δισεκατομμύρια – υπολογισμένα μετρώντας, επιβεβαιωμένα με αναλογία. Τρώνε το πλαγκτόν, τρώνε τα ψάρια, τρώνε οι φώκιες, τρώνε τα πουλιά, τρώμε εμείς. Ακόμα και το νερό που βγαίνει από τα πλυντήρια είναι γεμάτο πλαστικές ίνες.

«Επιστρέφουμε την κασέτα. Πετάξαμε το πλαστικό. Το πλαστικό γύρισε πίσω σε μας. Επεξεργάστηκε, άλλαξε, μετασχηματίστηκε. Μέσα στο αλάτι, στο μύδι, στο στρείδι, στο ψάρι, σε όλα.»

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΔΥΟ ΘΑΛΑΣΣΕΣ: ΥΛΙΚΟ, ΣΥΝΟΡΟ, ΠΕΡΠΑΤΗΜΑ

Η τέταρτη φωνή ανήκει σε έναν μηχανικό-καλλιτέχνη – με την αναλυτική ματιά που του δίνει η εκπαίδευση μηχανικού, με την παρατηρητική απόσταση που δίνει η εικαστική τέχνη, διαβάζει την Κωνσταντινούπολη μέσα από τις ροές υλικών: λατομεία, οικοδομικά μπάζα, μπετόν. Τα λατομεία πίσω από τη γειτονιά Gazi επεκτείνονται όλο και περισσότερο. Παλιά κοιτάσματα λιγνίτη έχουν γεμίσει με μπάζα, πάνω τους έχει χτιστεί το τρίτο αεροδρόμιο – ένα «καταστροφικό» υπόβαθρο όπου μαζεύονται όλα τα μπάζα της πόλης. Bosphorus City: κλειστή πόλη χτισμένη πάνω στην παλιά χωματερή του Halkali, τεχνητό κανάλι που τροφοδοτείται με νερό αντλημένο παράνομα από τη λίμνη Kūzük Çekmece. Η πιο γυμνή μορφή του γκροτέσκου.

Αλλά ο μηχανικός-καλλιτέχνης δεν διαγιγνώσκει μόνο, προτείνει και μέθοδο: το περπάτημα. Η πράξη του περπατήματος είναι μία από τις πιο θεμελιώδεις κινήσεις της ανθρώπινης ιστορίας – από τις πορείες του Γκάντι στην εξέγερση του '68 στο Παρίσι, από τη συλλογικότητα stalker στον Λυκιακό Δρόμο. Προτείνει τη μετατροπή της διαδρομής του Καναλιού Κωνσταντινούπολη σε διαδρομή περπατήματος: ας βιώσουν οι άνθρωποι, ό,τι κι αν συμβαίνει, καλό ή κακό, με τα ίδια τους τα σώματα. Σε αυτό το πλαίσιο μπαίνει και η συζήτηση για τα φράγματα ασφαλείας: τα φράγματα του GAP, ο τοίχος ΗΠΑ-Μεξικού, Ισραήλ-Παλαιστίνη, σύνορα Τουρκίας-Συρίας – το νερό μετατρέπεται σε μέσο ασφαλείας, σε αντικείμενο μιλιταρισμού.

«Με τα φράγματα ασφαλείας χτίζεται από το νερό ένα τείχος συνόρου; Την ασφάλεια ποιανού εξυπηρετούν αυτά τα φράγματα; Το νερό αποκόπτεται από όλα τα ζωτικά συμπραζόμενα του και μετατρέπεται σε εργαλείο μιλιταρισμού;»

Ο ΗΧΟΣ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ: ΕΝΑ ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Κατά τη διάρκεια του μαραθώνιου ανεβαίνουν στη σκηνή και δύο performance – μια ομάδα πραγματοποιεί τελετουργικό νερού, ενώνοντας τα σώματα και τις φωνές τους με το νερό· ένας μουσικός μετατρέπει την επαφή των ριζών των φυτών με το νερό σε ηλεκτρικά σήματα και από εκεί σε ήχο. Αυτά δεν αντικατοπτρίζονται στη γραπτή μεταγραφή αλλά συγκροτούν το πνεύμα του προγράμματος: το νερό δεν είναι μόνο αντικείμενο προς ανάλυση, είναι παρουσία που πρέπει να βιωθεί, να ακουστεί, να αγγιχτεί. Η συνύπαρξη έρευνας και performance είναι η μέθοδος του birbuçuk: η γνώση δεν έρχεται μόνο από τα δεδομένα, έρχεται και από το σώμα.

Στο κλείσιμο υψώνεται μια νεαρή φωνή, στα αγγλικά: «Maybe they will ask me about you, the people you knew back in 2018. Maybe they will ask why you didn't do anything». Η σιωπή που πέφτει στην αίθουσα είναι σαν απάντηση. Την επόμενη εβδομάδα υπάρχει η συνάντηση για τη βενζίνη – πετρελαϊκή οικονομία, κλιματική κρίση, διαμαρτυρίες στα μουσεία. Ο δημόσιος μαραθώνιος του Sindirim έχει ξεκινήσει, και το νερό ως πρώτο αντικείμενο φέρνει στην επιφάνεια το πιο συγκεκριμένο και πιο πολιτικό: κάθε ρέμα του οποίου το δικαίωμα να ρέει έχει σφετεριστεί, κάθε υδάτινος δρόμος εγκλωβισμένος σε τιμεντένιο κανάλι, κάθε θάλασσα γεμάτη μικροπλαστικά, κάθε φράγμα μετατρέπόμενο σε εργαλείο μιλιταρισμού – όλα είναι διαφορετικές όψεις του ίδιου συστήματος. Το δικαίωμα του νερού να ρέει είναι στην ουσία το δικαίωμα της ζωής να ρέει.